

Hibridinės tapatybės formavimosi tendencijos didžiuosiuose Lietuvos miestuose: rusakalbio jaunimo etninės tapatybės atvejis

Skirmantė Kubiliūtė

Vytauto Didžiojo universitetas
skirmante.kubiliute@inbox.lt

Anotacija. Straipsnyje analizuojama rusų ir rusakalbio jaunimo etninė tapatybė. Pagrindinis darbo tikslas – užfiksuoti hibridinės (daugialypės) etninės tapatybės formavimosi tendencijas skirtinguose Lietuvos miestuose. Respondentais pasirinkti trijų didžiųjų Lietuvos miestų rusų tautybės asmenys ir rusakalbiai, kurių amžius svyravo nuo 15 iki 29 metų. Siekiant palyginti gautus rezultatus, tyrime taip pat dalyvavo nedidelė kontrolinė grupė – 45–60 metų amžiaus rusai. Duomenims gauti naudoti kokybiniai ir kiekybiniai metodai: speciali apklausa anketa ir pusiau struktūruoti giluminiai interviu. Atlikta analizė parodė, kad hibridinės etninės tapatybės formavimasis gana dažnas reiškinys – ketvirtadalis visų jaunimo grupės apklaustųjų priskyrė save dviem ar daugiau etninių grupių. Kaune, labiau nei hibridizacijos, išryškėjo asimiliacijos procesai. Vilniuje ir Klaipėdoje rusų bendruomenė pasirodė turinti stiprius ryšius – dauguma jaunuolių su artimaisiais bendravo rusiškai, vaikystėje būdavo skatinami dalyvauti bendruomenės renginiuose, buvo baigę ar mokėsi rusų mokyklose, taigi dažniau tapatinasi su savo etnine grupe.

Raktažodžiai: *etninė tapatybė; etninė mažuma; hibridizacija; hibridinė tapatybė; saviidentifikacija*

Hybrid Identity Development in the Biggest Cities of Lithuania: The Case of Russian Youth

Summary. This article aims to investigate the development of ethnic identity. The main focus of the study is the young generation of Russian minority living in Lithuania's biggest cities – Vilnius, Kaunas and Klaipėda. The hypothesis of this study is based on previous research and tends to examine whether the younger generation of Russians have difficulties identifying themselves as members of a specific ethnic group and/or have hybrid ethnic identity. In order to collect the necessary data, qualitative and quantitative methods were used. The main age group of this study was youngsters aged from were 15 to 29 y.o. There were also a control group of older Russians aged from 45 to 60 y.o. The latter group was selected in order to compare the data. The study has shown that around 20 percent of all young participants have double or hybrid ethnic identity. The majority of them identified with two ethnic groups and described themselves as Russian-Lithuanians. Almost half of the young participants had certain doubts in categorizing themselves as members of a particular ethnic group. Even more, around a tenth of all the participants avoided assigning themselves to any ethnic group and defined themselves as “humans”, “Europeans” or “world citizens”. Certain differences between the three cities have been observed as well. Both older and younger Russians from Klaipėda and Vilnius have stronger bonds with their ethnic group and language comparing to Russians from Kaunas. Therefore, the processes of assimilation in this city are more prominent than hybridization. This study has revealed not only the latest tendencies of identity development within Russian minority group, but also numerous different factors that might influence these trends. Complex processes of self-identification as well as the formation of hybrid ethnic identity in young individuals might be caused by globalization, active migration of people, rapid spread of information, multilingualism.

Keywords: *ethnic identity; ethnic minority; hybridization; hybrid identity; self-identification*

1. Įvadas

Etninės tapatybės tema ne vieną dešimtmetį domina sociologus, psichologus, etnologus, lingvistus ir kitų sričių mokslininkus. Etninė tapatybė yra viena iš kolektyvinių tapatybių, t. y. nurodo individo tapatinimąsi su etnine grupe: bendros (su tam tikra grupe) religijos, tradicijų, kolektyvinio savęs supratimo, kultūros, kalbos (Phinney 1990; Cross 1991; Rannut *et al.* 2003; Green *et al.* 2015). Paties individo jausena priskiriant save tam tikrai etninei grupei yra vienas esminių etninės tapatybės principų (Minderovic 2018). Etninė tapatybė kai kurių mokslininkų yra tapatinama su tautine tapatybe, tačiau kai kuriais aspektais jos vis dėlto skiriasi. Tautinė tapatybė pirmiausia apibūdina tam tikrai žmonių grupei bendrą teritoriją, vienijančią politinę santvarką, bendrą kultūrą ir ideologiją, pilietybę, bendrus įstatymus. Tuo tarpu etninę tapatybę sudaro bendra genealoginė kilmė, kalba, papročiai, tradicijos ir bendras likimas, o ne teritorija ar įstatymai (Smith 1986). Analizuojant pastarųjų dešimtmečių tyrimus, pastebima, kad žmonės vis dažniau yra linkę save sieti ir tapatinti su keliomis etninėmis grupėmis. Kitaip tariant, formuojasi daugialypės, arba hibridinės, etninės tapatybės. Tai natūralu – augant mišrių santuokų skaičiui, vykstant masinei migracijai, didėjant žmonių judumui, nuolat tobulėjant technologijoms, visuomenei liberalėjant daug kas tampa daugiaprasmiška, kitoniška, „maišyta“ – hibridiška (Kamada 2010). Hibridinė tapatybė vis dažniau tampa natūrali, todėl formuoja atskirą tapatybių rūšį. Hibridinės gali būti įvairios tapatybės: rasinė – kai individas tapatinasi su keliomis rasėmis, lytinė – individas tapatinasi su abejomis lytimis, etninė – kai individas jaučiasi dviejų ar daugiau etninių grupių nariu ir t. t. Hibridinė tapatybė naviguoja tarp kelių kultūrinių grupių ir užima vietą jose abiejose (Iyall-Smith 2008: 7). Kitaip tariant, hibridinė tapatybė sujungia kelias vieno individo kultūras (Weiner, Richards 2008: 108). Kultūra negali būti puoselėjama be kalbos, todėl kalbinė tapatybė yra itin svarbi etninės tapatybės formavimuisi (Skutnabb-Kangas 2000). Vienas iš kalbinės tapatybės apibrėžimų – „individo noras būti matomam arba traktuojamam kaip tam tikros kalbos vartotojui“ (Andrews 2010: 95). Kadangi kalba ir tapatybė dažnai yra siejamos viena su kita, etniškumo, etninės tapatybės temos yra itin svarbios sociolingvistikoje.

Hibridiškumas, arba hibridizacija, leidžia individui būti mažumos kultūros dalimi, bet drauge kurti ryšį su daugumos kultūra (Oyserman *et al.* 1998). Dažniausiai hibridinės tapatybės formavimasis būdingas dvikalbiams ar trikalbiams individams, tautinių mažumų atstovams, imigrantams, kurie nuolat gyvena dviejų ar daugiau kultūrų apsuptyje. Etninės daugumos atstovams etninė tapatybė paprastai yra savaime suprantama ir pastovi (kaip Lenkijoje – lenko etninė tapatybė ar Lietuvoje – lietuvio), o mažumų atstovams saviidentifikacija yra sudėtinga, daugiasluksnė ir dažnai tampa ilgu procesu.

Mokslininkai pastebėjo, kad itin aktyviai etninė saviidentifikacija vyksta jauname amžiuje. Hibridinės tapatybės formavimasis yra ilgas ir nelengvas procesas, kadangi jaunas individas patiria spaudimą tiek šeimoje (dažnas reiškinys – griežta šeimos kalbų politika), tiek iš daugumos – integruotis, pritaipyti. Praeitame amžiuje mokslininkai (Watson 1977; Anwar 1976, 1986, 1998 ir kt.) hibridinės tapatybės formavimąsi netgi prilygino tapatybės krizei ir traktavo kaip individo buvimą „tarp dviejų grupių“. Tokiu atveju galimas tapatybių konfliktas, kuriam būdingas neapsisprendimas arba nežinojimas, kokiai grupei save priskirti. Pastaruoju metu daugialypė tapatybė vertinama kaip privalumas – tai unikalus individo gebėjimas prisitaikyti prie kelių etninių grupių (Jaspal, Cinnirella 2011: 519). Teigiama, kad jauni individai, patiriantys savotišką tapatybės krizę, vėliau geba puikiai adaptuotis, jaučiasi visaverčiais ir savo etninės, ir daugumos grupės nariais ir geba bendrauti dviem (ar daugiau) kalbų.

XXI amžiuje jaunimo hibridinės tapatybės tyrimai tapo ypač populiarūs ir aktualūs. Ne vienas tyrimas visame pasaulyje ir Lietuvoje (Andrews 2010; Čubajevaitė 2013; Geben 2010, 2013; Kuun 2008; Sulyman 2014; ir kt.) atskleidė ryškėjančias hibridinės etninės tapatybės formavimosi tendencijas. Šio

amžiaus tyrimai JAV atskleidė, kad hibridinės tapatybės formavimasis ypač būdingas antros kartos imigrantų jaunimui. Brettell ir Nibbs (2009) tyrimas, kuriame analizuoti antros kartos azijiečiai, gyvenantys ir studijuojantys JAV, atskleidė hibridinės etninės tapatybės radimosi tendencijas. Priešingai nei tėvų karta – pirmos kartos imigrantai JAV – jaunuoliai nebesijautė priklausantys tik vienai etninei grupei. Jaunoji karta rinkosi save priskirti abiem – daugumos ir mažumos grupėms, tačiau tuo pat metu pabrėžė savo išskirtinumą, unikalumą. Kitas tyrimas JAV (Andrews 2010), kuriame tirti dvikalbiai anglų-ispānų paaugliai, atskleidė, kad hibridinės tapatybės formavimasis prasideda jau mokykloje. Nors kilę iš ispanakalbių šeimų, veikiami daugumos kultūros ir socialinių ryšių, jaunuoliai labiau norėjo būti laikomi amerikiečiais, kadangi mokykloje ir su bendraamžiais vartojo anglų kalbą, o namie – ispanų. Taigi, nuolat bendraujant keliomis kalbomis, susiduriant su keliomis kultūromis kasdieniniame gyvenime, individui gali kilti sunkumų tapatinti save tik su viena etnine ar kalbine grupe – tai ir lemia hibridinės tapatybės formavimąsi.

Ne vienas panašus tyrimas atliktas ir Europoje (Kuun 2008; Sulyman 2014; Rysst 2016; Moskal *et al.* 2018 ir kt.), kur taip pat stebimos panašios hibridinės religinės, kultūrinės, etninės tapatybės formavimosi tendencijos. Viename naujausių ir plačiausių tyrimų (Moskal *et al.* 2018), atliktų Jungtinėje Karalystėje, tirti paaugliai iš Rytų Europos, atvykę ten gyventi vaikystėje. Atskleista, kad paaugliai yra linkę apibrėžti savo etninę tapatybę kaip kintančią, nepastovią ir kontekstualią. Dauguma jaunuolių jautėsi kelių etninių grupių nariais, dažnai jų etninė tapatybė buvo formuojama socialinių kontekstų bei ryšių ir įvairių situacijų. Hibridinės etninės tapatybės formavimasis tarp jaunimo taip pat tirtas Norvegijoje (Rysst 2016), kur užfiksuotas dvigubos pakistaniečio-norvegų tapatybės radimasis, Estijoje (Kuun 2008) – čia susiformavo mišri esto-ruso etninė tapatybė. Paaiškėjo, kad jaunuolių etninė tapatybė taip pat kontekstuali: būdami tam tikroje aplinkoje jie buvo linkę tapatintis su viena etnine grupe, o kitoje socialinėje aplinkoje ar situacijoje – su kita. Taigi, hibridinė tapatybė iš esmės ima formotis vaikams susidūrus su daugumos kultūra, bendraujant daugumos kalba, norint pritapti prie bendraamžių – daugumos atstovų.

Lietuvoje taip pat atlikta tyrimų (Geben 2010, 2013; Brazauskienė 2013; Čubajevaitė 2013), kurie atskleidė, kad hibridinės etninės tapatybės formavimasis būdingas Lietuvoje gyvenančių etninių mažumų atstovams. Čubajevaitės (2013) tyrimas Kaune atskleidė, kad sulaukę 10–14 metų vaikai ir paaugliai jau gali save suvokti kaip dviejų – dažniausiai daugumos ir mažumos – grupių atstovus. Be to, tyrimas atidengė atskleidė įdomų reiškinį: augdami ir bręsdami paaugliai linkę keisti požiūrį į savo etninę tapatybę. Gyvenamosios vietos keitimas, kalbinių nuostatų, kalbų vartojimo dinamika ir pan., gali lemti individo apsisprendimą nustoti tapatintis su kuria nors grupe, pasirinkti būti kitos etninės grupės arba kelių grupių nariu. Kadangi minėtieji tyrimai atlikti prieš daugiau nei penkerius metus, tikėtina, kad užfiksuotos tendencijos galėjo dar labiau pakisti ir išryškėti.

1.1. Lietuvos rusų etninė mažuma

Hibridinės etninės tapatybės formavimasis, kaip rodo ankstesni moksliniai duomenys, labiausiai būdingas tautinėms mažumoms, imigrantų grupių nariams. Taigi, šiam tyrimui, siekiančiam atskleisti hibridinės etninės tapatybės formavimosi ypatumus Lietuvos didžiuosiuose miestuose, neatsitiktinai buvo pasirinkta antroji pagal dydį etninė mažuma – rusai. Remiantis 2011 metų gyventojų surašymo duomenimis, rusai, sudarantys 4,6 proc. visų Lietuvos gyventojų, gyvena gana tolygiai pasiskirstę visoje Lietuvoje. Vis dėlto gausiausios jų grupės gyvena didžiuosiuose miestuose: Klaipėdoje – 19,6 proc., Kaune – 3,3 proc., Vilniuje – 11,9 proc. visų gyventojų. Tyrimų duomenimis beveik 100 proc. Lietuvos rusų supranta, o 90 proc. – kalba lietuviškai (Brazauskienė 2013). 2011 metų surašymo duomenimis,

vis daugiau rusų įsisavina ir labai gerai moka lietuvių kalbą (palyginus su 2001 ir 1991 m. duomenimis). Štai per 1991 m. gyventojų tyrimą nustatyta, kad vos 55 proc. apklaustųjų rusų teigė mokantys lietuvių kalbą (Brazauskienė 2013).

Lietuvos įstatymai numato galimybę įgyti išsilavinimą mažumos, šiuo atveju – rusų kalba. Visgi nuo pat Nepriklausomybės atkūrimo besimokančių rusų kalba skaičius mažėja – ypač sparčiai rusų mokyklų mažėjo pirmaisiais trejais nepriklausomybės metais (Vaicekauskienė 2013; Ramonienė *et al.* 2013). Besimokančiųjų rusų mokyklose mažėjimas parodo mokyklos, kaip tapatumo tęstinumo instituto, reikšmės mažėjimą (Petrušauskaitė, Pilinkaitė-Sotirovič 2012). Lyginant didžiuosius miestus akivaizdu, kad Klaipėdoje (9 mokyklos) ir Vilniuje (19 mokyklų) tėvai turi daugiau galimybių leisti vaikus į tokias ugdymo įstaigas, kuriose mokomoji kalba yra rusų, o štai Kaune tėra viena tautinių mažumų mokykla. Veikiant įvairiems išoriniams (emigracija) ir vidiniams (švietimas) procesams, matyti, kad rusų etninė mažuma skirtinguose regionuose gali turėti skirtingas kalbines nuostatas, kalbų vartojimo įpročius, gali skirtis ir bendruomenės saitai bei stiprumas, taip pat – ir rusų etninė tapatybė.

2. Tyrimo tikslas ir metodai

Šio tyrimo objektas – Lietuvos rusų jaunimo etninės tapatybės formavimasis. Darbo tikslas yra sociolingvistiniais aspektais patyrinėti rusų etninės (hibridinės?) tapatybės formavimąsi ir palyginti, kaip skiriasi rusų tautinės mažumos grupės trijuose Lietuvos miestuose. Buvo iškelta hipotezė, kad Lietuvos rusų jaunimas gali būti linkęs abejoti, kuriai etninei grupei priklauso, ir turėti daugialypę (hibridinę) etninę tapatybę. Ši hipotezė remiasi užsienio (Sollors 1989; Kazal 1995; Foner 1997; Kuun 2007 ir kt.) ir Lietuvoje atliktų tyrimų (Geben 2010, 2013; Brazauskienė 2013; Čubajevaitė 2013, Ramonienė *et al.* 2010, 2013) rezultatais, teigiančiais, kad kultūrinis pliuralizmas yra būdingas imigrantų, tautinių mažumų grupėms. Šis darbas, tikimasi, yra aktualus, nes hibridinės tapatybės radimasis nebuvo išsamiau gvildentas, esami tyrimai atlikti beveik prieš dešimtmetį, todėl norėtusi pažvelgti, ar randasi naujesnių tendencijų.

Darbe derinti kokybiniai ir kiekybiniai tyrimo metodai. Jie pasirinkti siekiant gauti kuo įvairiapusiškesnius rezultatus. Kiekybiniai metodai leidžia tirti didelę ir plačią imtį, tuo tarpu kokybiniai metodai skirti analizuoti giluminiam mažos tiriamųjų imties vaizdai (Ramonienė 2013).

Pristatomame darbe naudotas dažnai sociolingvistiniuose tyrimuose taikomas interviu-klausimyno modelis, kai respondentų tiesiogiai klausama, kokiai grupei jie jaučiasi priklausantys (Epstein, Heizler 2015). Klausimynas sudarytas remiantis įvairiais ankstesniais Lietuvos ir užsienio darbų pavyzdžiais (Kayman, Hirsch 2012; Ramonienė *et al.* 2013; Čubajevaitė 2013 ir kt.). Jį sudaro 23 klausimai: apie respondento amžių, lytį, tautybę, vartojamas kalbas, gimtąją kalbą, nuostatas dėl kalbų, ryšius su etnine grupe ir kt. Klausimai suskirstyti į kelias grupes: etninė tapatybė, šeimos kalbų politika, kalbų vartojimas, kalbinės nuostatos. Klausimynas respondentams pateiktas lietuvių kalba.

Būtina paminėti, kad ne visi anketos klausimai plačiau analizuojami šiam straipsniui, kadangi naudota anketa – platesnio tyrimo dalis. Dėl straipsnio apimties ribojimų ir tematikos, toliau bus aptarti tik klausimai, vienaip ar kitaip susiję su etninės tapatybės formavimusi. Klausimynas buvo pateikiamas keliais būdais: dalinama spausdinta versija susitikus; siunčiamas elektroniniu paštu arba pateikiamas kaip internetinė apklausa *Google Docs* platformoje. Apklausa vykdyta 2019 m. spalio–lapkričio mėnesiais.

Siekiant kiekybinius duomenis iliustruoti pavyzdžiais, asmeninėmis patirtimis bei nuomonėmis ir pateikti gilesnių įžvalgų tyrimo tema, taip pat atlikti ir pusiau struktūruoti giluminiai interviu. Pokalbiai

vyko gyvai lietuvių kalba iš dalies pagal parengto klausimyno klausimus, tačiau pridodant papildomų klausimų ir leidžiant respondentui laisvai pasirinkti, į kuriuos klausimus atsakyti, kuria viena ar kita norima tema plačiau pakalbėti. Interviu trukmė svyravo nuo 30 min iki 1 val.

Tyrimo dalyviai buvo gimtakalbiai rusai ir asmenys, kurių tėvai (ar vienas iš tėvų) yra rusai. Kitaip tariant, remiantis tokiu imties sudarymo principu, tyrime galėjo dalyvauti ir asmenys, kurių tautybė nėra rusų, tačiau vienas iš tėvų yra rusų tautybės arba asmens pirmoji kalba yra rusų. Pagrindinė tiriamųjų grupė buvo 15–29 metų jaunuoliai. Ši grupė dalyvavo anketinėje apklausoje ir giluminiuose interviu. Siekiant palyginti gautus rezultatus, sudaryta nedidelė kontrolinė vyresnių rusų grupė: ją sudarė 45–60 metų rusakalbiai. Vyresnioji respondentų grupė dalyvavo tik giluminiuose interviu, kiekviename mieste apklausta po 5 vyresnio amžiaus rusakalbius. Dalyvių apklausai ieškota mokyklose, dienos centruose, interneto svetainėse. Informacijos gavimo būdai ir duomenys apie respondentus pristatyti 1 ir 2 lentelėse.

1 lentelė. Informacija apie klausimyną ir dalyvius

Miestas	Popierinė versija	Elektroninė versija	Viso
Vilnius (jaunimo grupė)	30	7	37
Kaunas (jaunimo grupė)	15	23	38
Klaipėda (jaunimo grupė)	2	36	38
			113

2 lentelė. Informacija apie giluminius interviu

Miestas	Giluminis interviu (jaunimo grupė)	Giluminis interviu (vyresniųjų grupė)
Vilnius	5	5
Kaunas	5	5
Klaipėda	5	5
	15	15

Kiekvieno miesto atsakymai buvo analizuojami atskirai, vėliau lyginami su kitais, gauti rezultatai paversti procentinėmis išraiškomis. Analizuojant rezultatus buvo ieškota ryšių tarp klausimų, kaip vienas atsakymas galėtų būti susijęs su kitu, taip siekiant nustatyti tam tikram miestui būdingas bendrąsias tendencijas.

3. Rezultatai: rusakalbių etninės tapatybės formavimasis Lietuvos didžiuosiuose miestuose

Kiekviename mieste gauti atsakymai išanalizuoti, apibendrintos pagrindinės išryškėjusios tendencijos. Atsakymai lyginti tarpusavyje ir su ankstesnių tyrimų rezultatais. Gauti kiekybinės apklausos rezultatai integruoti su kokybinės apklausos rezultatais tam, kad pateikti duomenys būtų išsamesni ir lengviau interpretuojami. Atlikus tyrimą išryškėjo etninės saviidentifikacijos skirtumai ir panašumai ne tik tarp skirtinguose miestuose gyvenančių rusų jaunimo.

3.1. Vilniaus miesto jaunimo apklausos rezultatai

Svarbu paminėti, kad per apklausą atskirta tautybė ir etninė tapatybė. Dalyviai buvo paprašyti įvardyti savo tautybę pagal tėvus, jų kilmę ir priklausymą tam tikroms mažumoms, taip pat – įvertinti, kuriai etninei grupei jaučiasi priklausantys (jausminiu, psichologiniu pagrindu). Beveik pusė apklausoje dalyvavusių Vilniaus miesto rusų jaunuolių deklaravo ruso tautybę (pagal tėvus) ir net keturiolika respondentų nurodė dvigubą tautybę (pagal tėvus) (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Vilniaus rusų jaunimo tautybė pagal tėvus

Tautybė	Respondentų skaičius
Rusas	17
Rusas-lietuvis	6
Lietuvis	5
Rusas-lenkas	5
Baltarusis-lenkas	1
Baltarusis-rusas	1
Baltarusis	1
Ukrainietis-lietuvis	1
	37

Beveik pusė Vilniaus apklaustųjų teigė turintys ruso etninę tapatybę, kitaip tariant jautėsi rusais, priklausą šiai etninei grupei. Dvigubą ruso-lietuvio etninę tapatybę deklaravo iš viso aštuoni respondentai iš trisdešimt septynių. Įdomu tai, kad tik trys iš jų buvo kilę iš mišrių šeimų, kiti – rusai, baltarusis (pagal tėvų tautybę) (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Vilniaus rusų jaunimo etninė tapatybė

Etninė tapatybė	Respondentų skaičius
Lietuvis	2
Rusas	14
Rusas-lietuvis	8
Lietuvos rusas	1
Vilniaus rusas	1
Europietis	5
Pasaulio pilietis	3
Kita (Vilniaus rusas-lietuvis-rusas, rusas-lietuvis-rusas, Vilniaus rusas-pasaulio pilietis)	3
	37

Taigi, dalis deklaravusiųjų ruso-lietuvio etninę tapatybę save suvokė kaip pusiau lietuvius ne etniniu (paveldėjimo), o psichologiniu, jausminiu ar pilietiniu pagrindu. Vienas apklausos dalyvis kokybinio interviu metu teigė:

- 1) *Tik su tėvais, seneliais bendraujam rusiškai, šiaip baigiau lietuvių mokyklą, draugai visi lietuviai ir darbas su lietuviais, tai kažkaip ir aš labiau prie jų nei prie rusų* (vyras, 25 metai, Vilnius)

Pastarasis komentaras puikiai iliustruoja, kad socialiniai ryšiai ir tinklai yra itin svarbu jaunų asmenų gyvenime. Nepaisant to, kad nėra susijęs su Lietuva etniniu pagrindu, individas gali jaustis lietuvių arba abiejų – lietuvių ir rusų – grupių nariu. Tikėtina, kad rusų, turinčių ruso-lietuvio etninę tapatybę, saitai su rusu etnine grupe yra silpnesni, juos labiau veikia socialinė aplinka. Gauti rezultatai Vilniuje patvirtino hipotezę bei ankstesnių tyrimų išvadas, kad individo saviidentifikaciją stipriai veikia ir kasdieniai kalbų vartojimo įpročiai. Tie jaunuoliai, kurie darbo aplinkoje ar su draugais vartojo lietuvių kalbą, puikiai ją mokėjo, buvo labiau linkę tapatintis ir (ar tik) kaip lietuvių etninės grupės nariais. Viena respondentė teigė, kad lietuvių mokyklos lankymas ir ten susiformavęs draugų ratas paveikė tiek jos kalbų vartojimo įpročius, tiek saviidentifikaciją:

- 2) *Aš su visais draugais lietuviškai kalbu, nes visi esam baigę lietuvių mokyklas. Su jais ir jaučiuosi lietuve, kažkaip nesijaučiu nepatogiai ir nemąstau apie tai* (moteris, 28 metai, Vilnius)

Trys informantai teigė turintys mišrias etnines tapatybes, t. y. pažymėjo kelis galimus variantus: Vilniaus rusas-lietuvius-rusas, rusas-lietuvius-rusas, Vilniaus rusas-pasaulio pilietis. Tai atskleidžia tam tikrą abejonę, neapsisprendimą dėl savo etninės tapatybės arba jaunuolių tapatybės „lankstumą“, kontekstualumą. Trylika jaunuolių pripažino abejojantys dėl savo etninės tapatybės, viena dalyvė teigė „esanti rusė, bet kartais lietuvė“. Toks tapatybės nepastovumas koreliuoja tiek su ankstesniais tyrimais Lietuvoje (Brazauskienė 2013; Čubajevaitė 2013), tiek su kitose šalyse gautais rezultatais, atskleidusiais tokias pačias situacines arba kontekstualios tapatybės formavimosi tendencijas. Kita tyrimo dalyvė pripažino „niekada apie tai nemąščiusi, nes ši tema jos nedomina“. Per giluminius interviu jaunuoliai pripažino kartais abejojantys dėl savo etninės tapatybės, nes nesijaučia „tikru“ nei vienos grupės nariu:

- 3) *Sakyčiau, kad esu netikras rusas, nes Lietuvoj gyvenu, o ne Rusijoje. Bet ir ne grynai lietuvis, ne lietuvių kilmės* (vyras, 25 metai, Vilnius)
- 4) *Jeigu nuoširdžiai, tai pas mane ant tiek viskas susimalę, aš nesijaučiu nei ruse, nei lietuve, nei dar kažkuo... Nes realiai lietuve būt negaliu (jokio kraujo), ruse irgi ne (net Rusijoje nesu buvus)* (moteris, 28 metai, Vilnius)

Nagrinėjant rezultatus, pastebėta ir dar viena gana ryški tendencija Vilniaus rusų jaunimo atsakymuose – tapatinimasis ne su konkrečia etnine grupe, o su Europa (europiečiais) ar visu pasauliu (pasaulio piliečiais). Tam, galimai, turi įtakos globalizacija, didelė informacijos sklaida, intensyvus judumas, migracija. Šie reiškiniai ypač aktyvūs ir dažni didmiesčiuose, taigi, ir Vilniuje. Savęs tapatinimas su Europa ir pasauliu atskleidžia jaunimo atvirumą pokyčiams, liberalumą, kosmopolitiškumą:

- 5) *Manau, kad dabartiniame pasaulyje nėra tiek svarbu ryšiai su kažkokia konkrečia grupė. Visi esam žmonės, visi lygūs, tai save laikau pasaulio piliečiu, pasauliečiu* (vyras, 21 metai, Vilnius)

Jaunimo apsisprendimas savęs netapatinti su konkrečiomis grupėmis gali tapti XXI amžiaus tendencija. Tikėtina, kad dėl vis augančios technologijų skverbimosi, žmonių judumo, mišrių šeimų augimo, masinės migracijos, ši tendencija vis ryškės.

Vyresnieji Vilniaus rusai, deklaravę ruso tautybę, giluminių interviu metu identifikavo save kaip *rusus* (3) arba *Lietuvos rusus* (2). Nė vienas tiriamasis neabejojo, kuriai grupei save priskirti:

- 6) *Atvykau iš Rusijos sovietmečiu, nors daug metų čia gyvenu, tikrai man artimesnė rusų kultūra, menas, politika, mano dalis šeimos ten. Nu, ir kažkaip negalvojau niekada, kad gal aš čia lietuve pavirtau* (moteris, 55 metai, Vilnius)

Tai gali būti paaiškinta keliais būdais. Ko gero, lemiamas veiksnys galėtų būti amžius. Jei vyresniųjų asmenų mąstysena, gyvensena, o drauge ir tapatybė yra susiformavusi ir pastovi, tai jaunimo tapatybė formuojasi, kinta, yra veikiami daugybės faktorių. Kitas svarbus veiksnys – saitai su etnine grupe (socialiniai tinklai). Vyresnieji rusai teigė bendraujantys daugiausia su kitais rusais, turintys giminaičių Rusijoje. Svarbus ir politinis, socialinis kontekstas: dauguma vyresniųjų rusų, kurių amžius – 45–60 metų, augo sovietmečiu, veikiami rusifikacijos, rusų kalba buvo pagrindinė ir svarbiausia viešajame sektoriuje, švietime. Tai nulėmė gana stiprios rusų bendruomenės Vilniuje susiformavimą, rusų kalbos gyvybingumą tarp vyresniųjų. Vyresnieji dalyviai nebuvo linkę abejoti savo rusiška etnine tapatybe, be to, daugelyje gyvenimo situacijų jie teigė dažniausiai vartojantys rusų kalbą. Verta paminėti, kad dalis tyrime dalyvavusių rusų buvo kilę iš Rusijos ir atvykę gyventi į Lietuvą. Tai, be abejo, turėjo įtakos tiek stiprios rusų bendruomenės sostinėje susiformavimui, tiek saviidentifikacijai. Taigi, ateityje būtų įdomu giliau panagrinėti jau Lietuvoje gimusius rusus, jų etninę tapatybę, kalbų vartojimą.

3.2. Kauno miesto jaunimo apklausos rezultatai

Anketinės apklausos rezultatai atskleidė, kad trylika tyrime dalyvavusių Kauno rusakalbių jaunuolių deklaravo rusų tautybę, o mišrią ruso-lietuvių tautybę – devyniolika respondentų (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Kauno rusų jaunimo tautybė pagal tėvus

Tautybė	Respondentų skaičius
Rusas	13
Rusas-lietuvis	19
Lietuvis	3
Baltarusis	1
Baltarusis-lietuvis	2
	38

Išanalizavus Kauno anketinės apklausos rezultatus paaiškėjo, kad tik maža dalis apklaustų jaunuolių jautėsi priklausą rusų etninei grupei: vos vienas dalyvis pripažino besijaučiantis rusu, aštuoni teigė besijaučiantys Kauno rusais, nė vienas nesirinko Lietuvos ruso tapatumo. (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Kauno rusų jaunimo etninė tapatybė

Etninė tapatybė	Respondentų skaičius
Lietuvis	11
Rusas	1
Rusas-lietuvis	7
Kauno rusas	8
Europietis	7
Pasaulio pilietis	4
	38

Galima numanyti, kad mišri Kauno ruso tapatybė jungia individą tiek su gimtuoju miestu, tiek su etnine mažuma. Tik ketvirtadalis apklaustųjų jaunuolių siejo save su savo etnine grupe. Septyni apklausos

dalyviai, dažniausiai kilę iš mišrių šeimų, teigė turintys hibridinę ruso-lietuvio etninę tapatybę, kitaip tariant, jaučiasi abiejų grupių nariais:

- 7) *Aš tokia „mišrūnė“, manau, kad ir rusė, ir lietuvė, sakyčiau, ir ten, ir ten, gerai jaučiuosi. Tėvo pusė lietuviai, draugai labiau lietuviai irgi, o mama rusė* (moteris, 22 metai, Kaunas)
- 8) *Kai būnu su seneliais, giminėm rusais, tai jaučiuosi sava, bet gyvenu Lietuvoj, myliu šitą šalį, kalbu lietuviškai. Manau, kad esu ir rusė, ir lietuvė* (moteris, 20 metų, Kaunas)

Kauno rusų jaunimo savivokai neabejotinai daug įtakos turi kalbinė aplinka – tiek mokykloje, tiek laisvalaikiu, tiek su bendraamžiais, o dažnai ir su tėvais, šeimoje apklaustieji vartojo lietuvių kalbą. Išanalizavus tyrimo rezultatus, atrodo, kad Kaune retai buvo taikoma griežta šeimos kalbų politika. Vyresnioji karta dažnu atveju neužtikrino tvirtų saitų su etnine grupe susiformavimo, kalbos ir kultūros puoselėjimo, tradicijų tęšos. Tai, kad beveik trečdalis apklaustųjų tapatinosi su dauguma, atskleidžia glaudų kalbos bei etninės tapatybės ryšį. Beveik visi apklaustieji įgijo vidurinį išsilavinimą mokykloje lietuvių ugdomąja kalba, o šeimoje tik lietuviškai kalba dvidešimt, taigi daugiau nei pusė, Kauno jaunuolių.

Nuolat vartodami daugumos kalbą, būdami daugumos kontekste, etninių mažumų atstovai neišvengiamai ima jaustis daugumos nariais (psichologiniu, jausminiu pagrindu ar pilietiniu pagrindu). Toks lingvistinės asimiliacijos reiškinys ir rusų etninės mažumos tapatinimasis su dauguma jau anksčiau užfiksuotas tyrimuose (Dabašinskienė, Garuckaitė 2010; Čubajevaitė, 2013). Lietuvos etninių mažumų kalbiniai tyrimai (Vilkienė 2011; Geben 2013) įrodė, kad kuo lietuviškesnėje aplinkoje gyvena individas, tuo palankiau jis vertina lietuvių kalbą, yra labiau linkęs ją vartoti ir tapatintis su dauguma. Šis tyrimas taip pat patvirtino mokyklos įtaką jaunimo tapatybei: tiek kiekybinė apklausa, tiek kokybiniai interviu atskleidė, kad, pavyzdžiui, baigusieji mokyklas lietuvių ugdomąja kalba rusai beveik visuomet save identifikuoja kaip rusus-lietuvius, lietuvius arba nepriskiria jokiai grupei. Svarbu paminėti, kad Kauno rusai pastaruosius trisdešimt metų susidūrė su švietimo sistemos pokyčiais: Kaune teliko viena rusų mokykla, taigi didelė dalis apklaustųjų buvo priversti rinktis mokyklas lietuvių ugdomąja kalba. Todėl natūralu, kad rusų kalba Kaune retai vartojama tiek švietimo ir viešajame sektoriuje, tiek laisvalaikiu.

Kaune trečdalis (12) apklaustųjų taip pat nepriskyrė savęs jokiai etninei grupei. Septyni respondentai teigė besijaučiantys europiečiais, dar keturi – pasaulio piliečiais. Viena respondentė per metus paaiškino tokį pasirinkimą:

- 9) *Sunku pasakyti, gal europietė, esam Europos Sąjungoj, Europos centras, be to, daug keliauju. Su užsieniečiais didesnę ryšį jaučiu negu su lietuviais ar rusais* (moteris, 27 metai, Kaunas)

Paklausus, ar abejoja, kuriai etninei grupei priklauso, atsakymai pasiskirstė taip: trečdalis apklaustųjų pripažino abejoją, o du trečdaliai buvo tikri dėl savo etninės tapatybės. Giluminiai interviu atskleidė, kad jaunoji rusų karta Kaune turi silpnokus ryšius su savo etnine grupe. Šio tyrimo rezultatai dar kartą patvirtino ankstesnę tendenciją: socialiniai ryšiai miestuose platus, bet silpni (Ramonienė *et al.* 2013). Tai reiškia, kad didmiesčių jaunimas turi daug ryšių, įvairių kontaktų, tačiau nepalaiko artimų santykių su savo etnine grupe. Minėtieji reiškiniai taip pat pasireiškia ilgomis tapatybės paieškomis ar daugialypės tapatybės formavimusi.

Apibendrinant pasakytina, kad ketvirtadalis Kauno rusų jaunimo jautėsi rusų etninės grupės nariais, dar ketvirtadalis tapatinosi su lietuvių etnine dauguma, nors jai nepriklauso tautybės (paveldėjimo) pagrindu. Net trečdalis apklaustųjų jaunuolių vengė save priskirti bet kuriai etninei grupei ir rinkosi europiečio arba pasaulio piliečio tapatybes. Kai kurie dalyviai tapatinosi su Kaunu, įvardijo save kaip Kauno rusus, o tai leidžia manyti, kad Kauno rusų jaunimas jaučia artimą ryšį su gimtuoju miestu.

Iš kokybinių interviu su vyresniąja karta analizės paaiškėjo, kad vyresnieji Kauno rusai yra linkę tapatintis su savo miestu, Lietuva arba lietuviais. Trys apklaustieji teigė esantys Kauno rusai, vienas – Lietuvos rusas ir vienas jautėsi esąs abiejų (lietuvių ir rusų) arba nė vienos grupės nariu:

10) *Nuo gimimo Kaune gyvenu, artima ir sava viskas man čia, labai brangi šita šalis, nors ir šaknys svarbios, galbūt tada Kauno rusė (moteris, 52, Kaunas)*

Du respondentai išreiškė abejonę dėl etninės tapatybės:

11) *Esu rusas su lietuvišku mentalitetu, tai nežinau (vyras, 50 metų, Kaunas)*

Kaip ir jaunimo atveju, toks neapsisprendimas gali būti susijęs su ilgalaikiu gyvenimu lietuviškoje, vienkalbėje aplinkoje. Įdomu, kad kai kurie (2) vyresnieji rusai buvo linkę abejoti, kuriai etnine grupei priklauso. Vyresnioji karta Kaune taip pat teigė vis mažiau komunikuojantys rusų kalba tiek šeimos rate, tiek kituose kontekstuose. Tiesa, kai kurių rusų ryšiai su etnine grupe tebėra stiprūs, tačiau didesnioji dalis respondentų pripažino nepalaikantys jokių ryšių su bendruomene. Taigi, Kaune, kitaip nei Vilniuje, ryškesnė rusų asimiliacijos, o ne hibridizacijos tendencija. Visgi maža vyresnių tiriamųjų imtis neleidžia daryti labiau pagrįstų išvadų apie vyraujančias tendencijas, o veikiau sufleruoja apie ryškėjančias tendencijas ir skatina imtis platesnių tyrimų Kaune.

3.3. Klaipėdos miesto apklausos rezultatai

Dauguma apklaustų Klaipėdos rusakalbių jaunuolių nurodė esantys rusų tautybės. Dešimt dalyvių buvo kilę iš mišrių šeimų (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Klaipėdos rusų jaunimo tautybė pagal tėvus

Tautybė	Respondentų skaičius
Rusas	25
Rusas-lietuvis	8
Lietuvis	2
Rusas-totorius	2
Baltarusis	1
	38

Didelė dalis jaunimo deklaravo ruso etninę tapatybę – rusų grupei save priskyrė trylika dalyvių, Klaipėdos rusams – du, Lietuvos rusais save laikė dar du tyrimo dalyviai. Vis dėlto beveik tiek pat Klaipėdos miesto respondentų turėjo hibridinę ruso-lietuvio tapatybę. Dalis apklaustųjų, kurių tautybė yra rusų, prisipažino besijaučiantys ir visaverčiais daugumos nariais – lietuviais. (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. Klaipėdos rusų jaunimo etninė tapatybė

Etninė tapatybė	Respondentų skaičius
Lietuvis	3
Rusas	13
Rusas-lietuvis	11
Lietuvos rusas	2
Klaipėdos rusas	2
Europietis	2
Pasaulio pilietis	5
	38

Tai, kad net trečdalis apklaustųjų tapatinosi su rusų etnine mažuma, gali būti nulemta tiek gana stiprių bendruomenės saitų, tiek rusų švietimo įstaigų, tiek stiprios šeimų kalbos politikos. Šių veiksmų svarba tapatybės formavimuisi aptarta ir ankstesniuose tyrimuose (Dabašinskienė, Garuckaitė, 2010; Ramonienė *et al.*, 2010, 2013 ir kt.). Daugiau nei pusė apklaustųjų mokosi arba yra baigę mokyklas rusų ugdomąja kalba. Šešiolika respondentų teigė reguliariai dalyvaujantys rusų bendruomenės renginiuose, lankantys ar lankę rusų kultūros būrelius, klubus. Šie rezultatai suponuoja, kad rusakalbės šeimos Klaipėdoje gana aktyviai stengėsi įtraukti jaunimą į rusų bendruomenės gyvenimą, sukurti aplinką, kurioje vaikas girdėtų ir mokytųsi rusų kalbos. Tačiau pastebėtina ir tai, kad beveik tiek pat jaunuolių teigė besijaučiantys visaverčiais mažumos ir daugumos nariais. Tai, iš dalies, gali būti sietina su mišriomis šeimomis. Taip pat mišrios tapatybės susiformavimui gali turėti įtakos artimi ryšiai su lietuviška aplinka, dažnas lietuvių kalbos vartojimas, baigta lietuvių mokykla:

12) *Sakyčiau, kad lietuvis, nes Lietuvoj gyvenu, bet rusas, nes tėvai rusai. Jeigu įmanoma taip, tai turiu maišytą tapatybę ir nežinau, kuri stipresnė* (vyras, 19 metų, Klaipėda)

13) *Pagal tautybę esu rusė, jaučiuosi ruse. Bet nuolat būnu su lietuviais ir tarp lietuvių, lietuviškai kalbu ir gyvenu čia – tai imi jaustis ir lietuviu tokiom aplinkybėm* (moteris, 23 metai, Klaipėda)

Paprašyti įvardyti, kuo labiausiai jaučiasi, jaunuoliai dvejojo. Net penkiolika apklaustųjų pripažino abejoją, kuriai grupei save priskirti arba teigė apie tai negalvojęs:

14) *Niekada apie tai nesusimąščiau. Jaučiuosi žmogumi* (moteris, 25 metai, Klaipėda)

Keli tyrimo dalyviai nesitapatino su jokia etnine grupe, o įvardino save kaip pasaulio piliečius (5) arba europiečius (3). Vienas respondentas teigė:

15) *Nenoriu sprauti savęs į jokių rėmus. Esu laisvas žmogus, pasaulio pilietis, nežinau kur gyvensiu ir su kuo bendrausiu rytoj. Gal pragyvensiu Amerikoj porą metų ir jau jausiuosi amerikiečiu, ką žinau* (vyras, 21 metai, Klaipėda)

Klaipėdos rusų jaunimo atsakymai apie jų etninę tapatybę pasiskirstė netolygiai: didžiausia dalis buvo linkusi tapatintis su rusais (rusas, Lietuvos rusas, Klaipėdos rusas), nemažai teigė turintys dvigubą ruso-lietuvio etninę tapatybę, keli save priskyrė lietuviams, galiausiai, atsirado ir nežinančių arba vengiančių šio klausimo. Tai, kad jaunuoliai vengė priskirti save konkrečiai etninei grupei ir dvejojo dėl savo etninės tapatybės, atskleidžia itin svarbią tendenciją, išryškėjusią ir ankstesniuose tyrimuose: tapatybė yra kontekstuali, nepastovi, taki ir glaudžiai susijusi su socialine aplinka. Klaipėdos jaunimui būdinga abejoti, kuriai etninei grupei priklauso, polinkis tapatintis su dauguma ir mažuma, priklausomai nuo socialinio konteksto, galimai ateityje dar labiau skatins hibridizacijos procesus.

Vyresniosios kartos Klaipėdos rusai teigė esą tikri dėl savo etninės tapatybės. Trys apklaustieji jautėsi rusais, vienas jautėsi esąs Klaipėdos rusu, dar vienas – rusu-lietuviu. Vienas respondentų savo priklausimą rusų etninei grupei aiškino taip:

16) *Nors gyvenu Lietuvoj dabar, bet gi esu rusas <...> ir nėra čia ko abejoti, taigi žmogaus šaknų neišrausi* (vyras, 57 metai, Klaipėda)

Vyresnioji karta, atrodo, jaučia kur kas stipresnį ryšį su gimtąja kalba, ją vartoja įvairiose situacijose. Kokybinių interviu duomenys atskleidžia, kad vyresniosios Klaipėdos rusų kartos socialinis ratas siauresnis, vos vienas apklaustasis teigė darbe ar asmeniniame gyvenime susiduriantis su įvairiomis kalbomis bei kultūromis. Tai natūraliai siejasi su stipresniais ir glaudesniais socialiniais saitais tarp vyresniųjų grupės narių, dažną rusų kalbos vartojimą: dėl šių priežasčių formuojasi gana stipri ruso etninė tapatybė.

Vis dėlto viena apklaustoji, hibridinės rusės-lietuvės etninės tapatybės, tvirtino, kad tai susiję su mišrių šeimų formavimusi, aktyviu ir kasdieniu dviejų kalbų vartojimu:

17) *Na, mano vyras lietuvis, aš rusė. Per tiek bendro gyvenimo kartu kažkaip ir aš sulietuviškėjau, kalbamės su vaikais lietuviškai. Vaikai pusiau lietuviai <...> Priklauso nuo situacijos, bet šiaip ir tas, ir tas esu* (moteris, 55, Klaipėda)

Taigi, atrodo, kad net ir vyresnioji karta gali tapatintis su dviem etninėmis grupėmis, priklausomai nuo socialinio konteksto, situacijos, aplinkos. Tačiau ištyrus itin mažą imtį sunku pasakyti, ar hibridizacijos procesai yra dažni tarp vyresniųjų Klaipėdos rusų – tam reikėtų išsamesnių tyrimų.

Iš esmės, vyresnioji grupė nebuvo linkusi abejoti, kuriai grupei save priskirti. Nors viena respondentė deklaravo mišrią etninę tapatybę, kiti apklaustieji gana užtikrintai save laikė rusais, teigė puoselėjantys tradicijas, dažniausiai vartojantys rusų kalbą.

4. Apibendrinimas ir išvados: išryškėjusios tendencijos didžiuosiuose miestuose

Daugiasluoksnės etninės tapatybės formavimasis tarp Lietuvos jaunimo nėra naujas reiškinys ir jau yra aprašytas anksčiau (Lichačiova 2010; Dabašinskienė, Garuckaitė 2010; Ramonienė 2010, 2013; Čubajevaitė 2013; Geben 2013 ir kiti). Tačiau ankstesni tyrimai atlikti gana seniai, be to, visapusiškiau neanalizavo hibridizacijos procesų kilmės ir reikšmės, veikiau fiksavo bendrąsias tendencijas. Šiame darbe stengtasi į tapatybės formavimosi reiškinį pažvelgti kiek giliau, ypač kreipiant dėmesį į hibridinės tapatybės polinkius.

Atlikus tyrimą trijuose didžiuosiuose šalies miestuose, kaip ir buvo tikėtasi, pastebėtas hibridinės etninės tapatybės formavimosi reiškinys. Ketvirtadalis visų apklaustų jaunuolių teigė turį dvigubą ruso-lietuvio tapatybę, t. y. jautėsi abiejų grupių nariais. Kiekviename mieste hibridinę tapatybę nurodė maždaug penktadalis apklaustųjų. Beveik visi hibridines tapatybes turintys jaunuoliai tapatinosi su etnine mažuma – rusais bei šalies etnine dauguma – lietuviais. Svarbiausios hibridinių tapatybių formavimosi priežastys yra stiprūs saitai su abiejų bendruomenių, šiuo atveju lietuvių ir rusų, nariais. Hibridinė ruso-lietuvio tapatybė dažniausiai, nors ne visada, buvo būdinga individams, kilusiems iš mišrių šeimų arba savo gyvenime dažnai vartojantiems abi – lietuvių ir rusų – kalbas. Nustatyta, kad viešumoje beveik visi apklaustieji vartoja lietuvių kalbą, su draugais – lietuvių, rusų, darbe – kartais net tris ar keturias skirtingas kalbas. Skirtingas kalbas, dažniausiai – rusų, anglų ir lietuvių, jaunuoliai vartoja ir naršydami internete, skaitydami, žiūrėdami televiziją.

Kokybinių interviu metu dalyviai paaiškino, kad nuolat komunikuoju dviem kalbomis ir susiduriant su dviem kultūromis, neišvengiamai imi jaustis kelių grupių nariu. Dvikultūrės tapatybės formavimosi procesai jau anksčiau pastebėti tarp miestuose gyvenančio rusų jaunimo (Vilkienė 2011). Nors negalima vienareikšmiškai teigti, kad visi ar dauguma rusakalbių jaunuolių yra linkę turėti hibridines etnines tapatybes, akivaizdu, kad tokia tendencija egzistuoja ir ryškėja. Savęs priskyrimas dviem ar daugiau etninių grupių, siejasi ir su užsienio tyrimų rezultatais (Kuun 2008; Nibbs 2009; Sulyman 2014; Rysst 2016; Moskal *et al.* 2018 ir kiti), kurie paliudijo, kad etninė tapatybė yra kontekstuali, taki, nuolat kintanti. Tikėtina, kad hibridinių tapatybių formavimasis Lietuvoje ir pasaulyje dar labiau ryškės ateityje.

Išanalizavus gautus rezultatus paaiškėjo, kad dalis tyrimo dalyvių, nepaisant to, kokias kalbas mokėjo ir vartojo ar kokios tautybės buvo, vengė tapatintis su kuria nors konkrečia etnine grupe, įvardijo save kaip „pasaulio piliečius“, „europiečius“, „žmones“. Dalis jaunimo visuose trijuose miestuose tapatinosi su

europiečiais arba pasaulio piliečiais. Trys respondentai per giluminius interviu metu sunkiai galėjo nuskaidyti savo etninę tapatybę, kai kurie iš viso negalėjo atsakyti į šį klausimą. Vilniaus mieste trys jaunuoliai pasirinko net kelis galimus variantus, t. y. priskyrė save trims ir daugiau grupių. Tokia tendencija gana ryški: maždaug ketvirtadalis visų miestų dalyvių nepriskyrė savęs jokiai etninei grupei. Dalis apklaustųjų pripažino, kad jiems sunku apsispręsti, kokios etninės grupės nariais jie jaučiasi. Būtent abejonė dėl savo etninės tapatybės išryškėjo kaip bendra visų trijų miestų tendencija – beveik trečdalis (26 proc.) visų jaunimo grupės apklaustųjų pripažino abejoją, kuriai grupei priklauso. Tokie rezultatai gali būti siejami tiek su respondentų priklausimu tautinei mažumai, tiek su jaunu amžiumi. Tapatybės paieškos, netgi vadinamos tapatybės krize, iš esmės yra būdingos kiekvienam jaunam individui (Erikson 1968), o ypač – etninių mažumų jaunimui (Phinney 1990). Čubajevaitės (2013) tyrimo Kaune rezultatai parodė, kad „nežinojimo etapas“ labiausiai būdingas jaunesniems vaikams, paaugliams.

Visgi šis trijų miestų tyrimas atskleidė, kad dėl savo tapatybės yra linkęs dvejoti ir jaunimas, t. y. jau suaugę individai. Tai gana įdomus pastebėjimas, suponuojantis, kad tapatybės formavimosi procesai trunka vis ilgiau. Ilgos tapatybės paieškos gali būti sietinos su vėlesniu jaunimo brendimu: šiais laikais jaunuoliai ilgiau mokosi, vėliau atsiskiria nuo šeimos ir kuria savąją (Smith, Snell 2009). Galima numanyti, kad tapatybės paieškoms ir jos formavimuisi įtakos turi ir globalizacija, itin išaugusi migracija, didelė informacijos sklaida, daugiakalbystė. Šis tyrimas atskleidė, kad jaunuoliai, skirtingai nei vyresnioji karta, savo etninės tapatybės nesieja tik su tautybe ir į etninę tapatybę žvelgia liberaliau, plačiau. Tačiau nereikėtų atmesti ir galimybes, kad nesitapatinimas su jokia etnine grupe gali būti ne „ieškojimo etapas“, o sąmoningas sprendimas, individo pozicija.

Išanalizavus anketas ir giluminius interviu išsiskyrė Kauno miestas. Kaune rusų tautybės jaunuoliai dažnai tapatinosi su dauguma – lietuviais, teigė dažniausiai vartojantys lietuvių kalbą tiek su draugais, tiek šeimos rate ir turintys silpnus saitus su savo etnine grupe. Tiek Kauno jaunimas, tiek vyresnieji respondentai labiausiai jautėsi lietuviais, rusais-lietuviais, taip pat buvo linkę tapatintis su gimtuoju miestu Kaunu. Šiame mieste, labiau nei hibridizacijos, išryškėjo asimiliacijos procesai.

Vilniuje ir Klaipėdoje rusų bendruomenė pasirodė esanti stipresnė – apklausų metu paaiškėjo, kad dauguma jaunuolių su artimaisiais bendrauja rusiškai, vaikystėje buvo skatinami dalyvauti bendruomenės renginiuose, kalbėti rusiškai, yra baigę ar mokosi mokyklose rusų ugdomąją kalbą. Šiuose miestuose jaunuoliai dažniausiai jautėsi rusais arba turėjo hibridinę tapatybę, nebuvo linkę tapatintis su savo miestu ar šalimi (Vilniumi, Klaipėda ar Lietuva).

Nors tyrime dalyvavo nedaug vyresniosios kartos atstovų, buvo galima pastebėti tam tikrų kartų lingvistinės elgsenos ir saviidentifikacijos skirtumų. Dauguma vyresniųjų respondentų teigė esą tikri dėl savo etninės tapatybės, žinojo, kuriai etninei grupei priklauso, kurios nariais jaučiasi, o jaunimas, kaip minėta, buvo linkęs dvejoti dėl savo etninės tapatybės, priskirti save kelioms arba nei vienai etninei grupei. Kartų skirtumai užfiksuoti ir ankstesniuose tyrimuose. Štai Geben (2013) tyrimas parodė, kad lenkų bendruomenėje taip pat egzistuoja ryškių skirtumų tarp kartų, ypač tarp vyriausios (virš 58 m.) ir jaunimo. Nustatyta, kad lenkų kalba artimiausia vyriausiajai kartai, ši karta yra linkusi tapatintis su savo etnine grupe, puoseleli kultūrą. O jaunesni lenkai, ypač gyvenantys vietovėse, kuriose lenkų bendruomenė negausi, vis labiau tapatinasi su dauguma arba abiem, lietuvių ir lenkų, grupėmis. Tai gali būti siejama tiek su vyresniu apklaustųjų amžiumi, tiek ir jau susiformavusia pasaulėžiūra bei su sėslėsiu gyvenimo būdu, mažesniu judumu ar tam tikromis juos paveikusiomis politinėmis, socialinėmis aplinkybėmis (pvz., sovietmečiu).

Nors ir atskleidė naujesnių tendencijų, šis tyrimas buvo ribotas. Jame užfiksuoti tik svarbiausi ir ryškiausi jaunimo saviidentifikacijos niuansai bei tendencijos. Vyresniųjų grupės respondentų buvo per

mažai norint daryti labiau pagrįstas išvadas, apibendrinimus ir visavertiškai lyginti juos su jaunųjų grupe. Reikia paminėti ir kai kuriuos apklausos ribotumus. Šiame tyrime nebuvo analizuoti lyčių skirtumai, respondentų socialinis-ekonominis statusas, išsilavinimas – jie taip pat svarbūs veiksniai individo tapatybės formavimuisi. Taip pat neabejotinai įdomu ir naudinga būtų palyginti lietuvių (daugumos) ir etninių mažumų jaunimą, jų ryšius su etnine grupe, kalbų vartojimo ypatumus ir tapatybės formavimosi reiškinį. Tyrimo ribotumu galima pavadinti ir tai, kad interviu buvo imami lietuvių kalba: tikėtina, jog bendravimas su tirtais rusakalbiais rusų kalba galėjo turėti įtakos tyrimo rezultatams. Taigi, tolesni sociolingvistiniai tyrimai galėtų plačiau ir įvairesniais aspektais bei apimtimis tirti rusų etninę grupę arba kitas etnines Lietuvos grupes.

Šaltiniai

- Lietuvos Respublikos 2001 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai. Lietuvos statistikos departamentas. Prieiga internetu: <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=3037> (2021-02-15)
- Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai. Lietuvos statistikos departamentas. Prieiga internetu: www.osp.stat.gov.lt (2021-02-15)
- Rusai. Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2019. Prieiga internetu: www.tmde.lrv.lt (2021-02-16)

Literatūros sąrašas

- Andrews, M. 2010. What about linguistic identity? *Journal of Language and Literacy Education*, 6 (2), 85 – 102, www.jolle.coe.uga.edu/wp-content/uploads/2013/03/Andrews_Linguistic.pdf (2019-09-29)
- Brazauskienė, J. 2013. Lietuvos rusų kalbinės nuostatos. In M. Ramonienė (ed.). *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis. Kolektyvinė monografija*. Vilnius: Vilnius University Press. 175–184.
- Brettell, C. B., Nibbs, F. 2009. Lived Hybridity: Second-Generation Identity Construction through College Festival. *Identities*, 16:6, 678-699, DOI: 10.1080/10702890903307142.
- Čubajevaitė, L. 2013. *Sociolingvistinis Kauno moksleivių paveikslas*. Daktaro disertacija, Vytautas Magnus University.
- Dabašinskienė, I., Garuckaitė, R. 2010. Kalbinis Kauno praeities ir dabarties savitumas. In M. Ramonienė (ed.). *Miestai ir kalbos*. Vilnius: Vilnius University Press. 231–250.
- Erikson, E. 1968. *Identity: Youth and crisis*. New York, Norton.
- Geben, K. 2010. Vilniaus lenkų kalbinė savimonė, daugiakalbystė ir tapatybė. In M. Ramonienė (ed.). *Miestai ir kalbos. Kolektyvinė monografija*. Vilnius: Vilnius University Press. 153–173.
- Geben K. 2013. Lietuvos lenkai ir lenkų kalba Lietuvoje. In M. Ramonienė (ed.). *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis. Kolektyvinė monografija*. Vilnius: Vilnius University Press. 217–234.
- Green, E. G. T., Sarrasin, O., Fasel, N. 2015. Immigration: Social Psychological Aspects. In, J. D. Wright (ed.). *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition)*. 675–681.
- Iyall-Smith, K. E., 2008. Hybrid Identities: theoretical Examinations. In K. E. Iyall-Smith, P. Leavy (eds.). *Hybrid Identities: theoretical an Empirical Examinations*. 3-13.
- Jaspal, R., Cinnirella, M. 2011. The construction of ethnic identity: Insights from identity process theory. *Ethnicities*, 503-530.
- Kamada, L. D. 2009. *Hybrid Identities and Adolescent Girls– Being „half“ in Japan*. Buffalo, Multilingual Matters.
- Kuun, E. 2008. The Ethnic and Linguistic Identity of Russian-Speaking Young People in Estonia. *Trames*, 12 (62/57), 183–203.
- Lichačiova, A. 2010. Vilniaus ir Klaipėdos rusų ir rusakalbių tapatybės savivokos ypatumai. In M. Ramonienė (ed.). *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis. Kolektyvinė monografija*. Vilnius: Vilnius University Press. 125–151.
- Minderovic, Z. 2001. Ethnic Identity. *Gale Encyclopedia of Psychology, Second Edition*, 228–229. <http://www.al-edu.com/wp-content/uploads/2014/05/Gale-Encyclopedia-of-Psychology-2nd-ed.-2001.pdf>

- Moskal, M., Sime, D., Tyrrell, N., McMellom, C., Kelly, C. 2018. Eastern European Youth Identities in Uncertain Times. *Research and Policy Briefing No. 5*. <https://www.migranteryouth.org/files/2016/08/Briefing-No.-5-Eastern-European-Youth-Identities-in-Uncertain-Times.pdf>
- Oyserman, D. Sakamoto, I., Lauffer, A. 1998. Cultural Accommodation: Hybridity and the Framing of Social Obligation. *Journal of Personality and Social Psychology* 74(6), 1606–1618.
- Petrušauskaitė, V., Pilinkaitė Sotirovič, V. 2012. Rusai Lietuvoje: etninės grupės raida ir socialinės integracijos iššūkiai 2001–2011 m., *Ethnicity studies*, 2012/1-2, 14-50.
- Phinney, J. S. 1990. Ethnic Identity in Adolescents and Adults: Review of Research, *Psychological Bulletin* 108(3), 499–514.
- Ramonienė, M. 2010. Įvadas; išvados. In M. Ramonienė (ed.). *Miestai ir kalbos*, Vilnius: Vilnius University Press. 7–24, 279–268.
- Rysst, M. 2016. I Think of Myself as Norwegian, Although I Feel that I Am from Another Country. Children Constructing Ethnic Identity in Diverse Cultural Contexts in Oslo, Norway. In M. L. Seeberg, E. M. Goździak (eds.). *Contested Childhoods: Growing up in Migrancy*. Cham: Springer International Publishing. 159–177.
- Skutnabb-Kangas, T. 2000. *Linguistic Genocide in Education--or Worldwide Diversity and Human Rights?* Abingdon, Routledge.
- Smith, A. 1986. *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Blackwell.
- Smith, C., P. Snell. 2009. *Souls in Transition: The Religious Lives of Emerging Adults in America*. Oxford: Oxford University Press.
- Vaicekauskienė, V. 2013. Tautinių mažumų švietimas Lietuvoje, *Švietimo problemos analizė*, Nr. 19 (105), 1–4.
- Vilkienė, L. 2011. Ar dvikalbystė – dvikultūres tapatybės laidas? *Kalbotyra* 63 (3). Vilnius: Vilnius University Press. 115–129.
- Weiner, M. F., B. N. Richards. 2008. Bridging the Theoretical Gap: The Diasporized in Sociological Theory. In K. E. Iyall-Smith, P. Leavy (eds.). *Hybrid Identities*. Leiden: Brill. 101–117.

PRIEDAI

1 priedas. 2019 metų klausimynas

Apklausa: Lietuvos rusų jaunimo etninė tapatybė ir kalbinės nuostatos

Šis tyrimas siekia išsiaiškinti, kaip šeimoje taikyta kalbų politika ir socialiniai tinklai veikia jauno individo tapatybę (kalbinę, etninę) bei kas daro didžiausią įtaką priskiriant save vienai ar kitai etninei grupei. Iš gautų atsakymų tikimasi rasti tam tikrų panašumų ir skirtumų tarp didžiųjų Lietuvos miestų (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos) jaunimo.

Jūsų atsakymai yra anoniminiai, jokia informacija apie jus nebus kaupiama. Pradėdama/-s testą, patvirtinate, kad sutinkate, jog jūsų atsakymai būtų naudojami kiekybinei analizei. Testą atliksite per maždaug 10 min.

Ačiū už dalyvavimą!

K l a u s i m a i

1. Kokia jūsų lytis? (vyr./mot.)
2. Koks jūsų amžius?
3. Kokiam mieste gyvenate?
4. Kokia jūsų tautybė? (pagal tėvus)
5. Kokiomis kalbomis kalbate? Įvertinkite savo gebėjimus (puikiai, labai gerai, gerai, vidutiniškai, pagrindai).
6. **Kokia jūsų gimtoji kalba? Kelios?**
7. Kokia kalba dažniausiai bendraujate su šeimos nariais?
8. Ar tėvai/seneliai jus skatino;-a bendrauti gimtąja kalba?
9. Ar palaikote ryšį (be artimųjų ir draugų) su kitais savo tautinės bendruomenės atstovais, dalyvaujate bendruomenės gyvenime, renginiuose?
10. Ar turite giminaičių ne Lietuvoje (pvz.: Rusijoje), su kuriais bendraujate rusiškai?
11. Kokia kalba/kalbomis mokotės mokykloje?
12. Ar siejate savo ateitį su Lietuva, gimtuoju miestu ar užsieniu, Europa, kitomis šalimis?
13. Kokią kalbą ar kalbas vartojate darbo aplinkoje? (jei nedirbate – neatsakykite)

14. Kokia kalba/kalbomis dažniausiai bendraujate su draugais?
15. Kokia kalba/kalbomis dažniausiai bendraujate viešose vietose?
16. Kokia kalba/kalbomis žiūrite televiziją, skaitote, naršote internete?
17. Kokia kalba jums artimiausia?
18. Kokia kalba jums gražiausia?
19. Kokia kalba jums atrodo reikalingiausia?
20. Kokia kalba jums atrodo prestižiškiausia?
21. Kokią kalbą kasdieniniame gyvenime vartojate dažniausiai?
22. Kuo labiausiai jaučiatės:
 - a) Lietuviu
 - b) Rusu
 - c) Lietuviu-rusu
 - d) Lietuvos rusu,
 - e) Kauno/Vilniaus/Klaipėdos rusu
 - f) Europiečiu
 - g) Pasaulio piliečiu
 - h) Priklauso nuo situacijos
 - i) Nežinau
 - j) Kita.....(įrašykite)
23. Ar dvejojate, kokiai etninei grupei save priskirti?